

Јованка Вукановић

МАЛИ ПРОСТОРИ И ВЕЛИКЕ СУДБИНЕ

Александар Б. Лаковић, *Кад куће нисмо закључавали*,
Сент, Нови Пазар, 2017.

Нијесу ријетки примјери да, на овдашњим, постјугословенским просторима, писци и историчари замијене улоге. На просторима, чија су се времена ријетко кад праволинијски одвијала, овом замјеном теза она су, по природи ствари, постојала још кошмарнија и непровиднија, јер: умјесто да чињеницама и објективним језиком расвијетли друштвену збиљу, историја се најчешће служила фикцијом и псеудоцитатима, и одређене друштвене закономјерности преводила на терен индивидуалистичких произвољности и фразеолошке демагогије. Тиме је стварала још шири проблемски круг који је тражио разјашњења, умножавајући истовремено још веће нејасноће, а заташкавањем право стања ствари, постајала инспиратор квазиинтерпретацији и виртуелизацији важних, горућих тема у њеном дјелокругу.

Али, с друге стране, ту је књижевност која је својом аналитичком снагом и имагинацијским досезима кадра да одмота то опасно историјско клупко, идеолошки непрестано храњено теоријом губитника и побједника. Сабирајући у свом бићу есенцију живота, литература на тај начин обзнањује, истражује и документује и најелементарније честице тога живота на фону њихове свеукупне егзистенцијалне, социолошке и општедуховне континуалности.

Многе контроверзе и историјске непрозирности косовско-метохијског простора, пренапучене људским вратоломним, готово непојмљивим судбинама, означиле су тематски многа дјела српских пјесника, прозаиста, драматичара... Слика тога свијета, фасцинантно поенти-

рана у роману *Власници бивше среће* Данила Николића, на примјер, као да је отворила врата многим каснијим књижевним јављањима на ту тему, од којих су нека дуго времена чамила у тишини сопственог свједочења. Николићева рецепција поратног (II св. рат) вишедеценијског живота у косовскометохијским оквирима профилисана је (и тематски и естетички) кроз веома широки меморијски оквир из више наративних углова, што је резултирало комплексним, снажним умјетничким доживљајем.

На сличном фону транспоновања друштвене јаве, чија је слика умножавана кроз многобројне личне судбине, њихова свједочења и искуства, стварана је и вишеслојна мозаична прича у роману *Кад куће нисмо закључавали* Александра Лаковића. Роман, структуриран у четири шира (а она, опет, у више цјелина), и два краћа поглавља, на први поглед доживљавамо као породичну сагу. Али такву сагу кроз коју се рефлектовала пажљиво сабирана многострука друштвена драма једног народа (црногорског, српског), од његовог насељавања почетком двадесетог вијека, до трагичних деведесетих – изгоном са његових огњишта и рушењем и затирањем његових културних, сакралних и свеукупних духовних светиња.

Иако је Лаковић судбине својих ликова (ћед, отац, стриц, баба, мајка, брат, рођак, кум, Том Жара, Мали, поштар Суљо, професор Имер...) транспоновао кроз сопствено свједочење, као свевидећег наратора, динамизам и слојевитост његове реченице остављала је довољно простора и за њихова интроспективна „оглашавања” кроз реченицу-двјије – било да се ради о некој најједноставнијој синтагми, мисаоном одбљеску, пропратној фразеолошкој узречици, емотивном просјеву, гесту, поступку... Дакле, по тим искрицама њиховог персоналитета, остаће упамћени, најприје, у свијести аутора, а потом и читалаца. Отуда се портрети његових ликова који су, сваки за себе, као главни протагонисти, имали своје, засебне приче, укомпоноване у краће прозне цјелине, нијесу завршавали унутар тих цјелина, већ су одбљесцима њихових судбина усложњавали наративни ток романа, преплићући га кроз више нивоа, чинећи га на тај начин далеко динамичнијим и дубљим. Тако свих двадесет сегмената романа, интеракцијски повезани кроз ситуације, атмосферу, рефлексије, темате, мотиве, у композиционом смислу, чине сложену мозаичку структуру, јаког драматског набоја. А повода за драму било је на сваком кораку: још свјеже ратне ране (погибије стрица, кума, многих скојеваца...), затим оне које су непосредно обиљежиле ауторово дјетињство и одрастање (смрт млађег брата, касније и ћеда, затим мајке, оца...). И саме друштвене прилике тог поратног времена, иако су се у економском и социолошком смислу почеле консолидовати, још увијек су, посебно у идеолошкој

сфери, биле напете и непредвидиве, с накнадним потезима осветољубивости и намиривања закашњелих, неријешених рачуна још из доба НОБ-а. Најмаркантнији лик у том контексту је Том Жара, познати борац, високи послјератни званичник, потом ражалован. Кроз његово портретисање, Лаковић је на симболичан начин кондензовао друштвену атмосферу тог доба, али и идеолошке конфронтације током рата између партизана, четника, балиста... Једна од личности које су, поред Ђеда и оца, главних породичних ослонаца и, истовремено, свједока неминовних друштвених мијена, је и Мали, дат кроз крајње нијансиране психолошке параметре, кроз чију ће судбину проговорити невесела збиља у тадашњој послјератној безбједносној стратегији земље.

Спецификум Лаковићевог приповиједања огледа се у лаганом, растреситом дозирању чињеница, догађаја и атмосфере, чија је документарност најчешће засјенчена осјећањем меланхолије, туге и бола, а кроз судбине блиских из породичног круга – и константном психолошком пресијом због губитка најближих, и празнине која, с протоком времена, све осјетније и упорније насељава њихов свијет. Текући у више унакрсних праваца, наративна матрица ове прозе, кроз синхрона и дијахрона дешавања, на свој начин мултипликује портрете Лаковићевих ликова који ће, тако мозаички кодирани, својим интимним личним судбинама постати дио стварне историјске приче, и сами као најстварнији свједоци турбулентне косовскометохијске одисеје, ни до данас ни ублажене ни ријешене.

Књижевни поступак Александра Лаковића, у принципу, без видније експериментације, у завршници романа поприма нову, другачију структуру. Наиме, претходно изнијета дешавања, било на његовој (ауто)биографској равни, или на фону општих друштвенополитичких факата тога времена, сада се преламају искључиво кроз ауторову интроспекцију и ретроспекцију. Наново се преиспитује и оживљава сва та пређена микстура од ратова, погибија, елана, вјере, до урушавања и губљења везивне једначине са сопственом историјом. С друге стране, рефлекс друштвених збивања кроз свијет и свијест појединаца, као и самог наратора, истовремено је најчешће значио и немирење са датим стањем ствари. Аутор ће непрестано тражити одговор и упоришну тачку преко које би се могла појаснити и, евентуално, зауставити вишедеценијска таложена патња, страха, двоструких аршина...

Лаковић је, наравно, свјестан да је живот, као феномен, толико комплексан да га ниједна фактографија нити фасцинација не може обухватити у тоталу, јер његову феноменологију чине, добрим дијелом, управо „пукотине и напрслине”, било егзистенцијалне, духовне или метафизичке природе. Другим ријечима, критичким освртом на живот и друштвени миље око себе, аутор истовремено даје знак да би-

ло која стварност, уколико прође кроз литерарну трансмисију, као што је метохијска прошла кроз његову прозу, може бити само још изазовнија. Поред тога, искуство је показало да су историји увијек потребне жртве, односно побједници. Те крајности – од жртве до побједника – унутар себе крију читав један космос који се константно обликује и преиначава, губи и проналази, у којем мале, невидљиве, анонимне људске судбине постају уистину велике драме. Кроз њих се најупечатљивије рефлектују узалудности и трагичне хаварије великих идеолошко-системских конструкција, за којима је човјек, вођен својом незајажљивом, дијаболичком природом, на својој цивилизацијској траси, веома често посезао. Те мале, појединачне судбине, са својом свијешћу и савјешћу, постају, с друге стране, најживотнија грађа за умјетност, тј. књижевност. Све оно што није постало саставни дио званичне историјске платформе, кроз аналитички визир, у овом случају, Лаковићеве приче, прераста у нову стварност, у нову вриједност. Из позиције малог човјека, те и такве судбине ће помјерати границе живота и смрти, бића и ништавила.

Захваљујући пицчевој лакоћи, снази и увјерљивости перцепцијског сажимања и вибрантног психолошког портретисања, његови ликови остају најпозданији учесници и свједоци косовскометохијских дешавања у, готово, стогодишњем распону. Мада ни памћење није увијек најсигурнији сабесједник, како је на једном мјесту напоменуо аутор, потреба да се памти, и кроз упамћено проживи и осмисли континуитет и вјеродостојност људског живота, за њега представља најјачи стваралачки изазов.

Иако су смрти његових најближих саставни, природни ток човјековог биографског мозаика, у Лаковићевом роману се подразумијевају и друге смрти које су неизбежни, судбински означитељ једног колектива, народа; смрти којима претходи читава епопеја најтежих људских искушења (посебно исказано у одјелку „Гласови са пећког гробља”, гдје се чују „горки и смирени гласови неба под земљом”). Те смрти, као и многе друге, разасуте посљедњих деценија далеко и од Пећи и од Метохије, имале су своју „шематизовану” предисторију на путу: од учесника – до свједока, од свједока – до жртве, од жртве – до прогонства, од прогонства – до истребљења. О свему овоме аутор је проговорио горким, али смиреним гласом. Није ни могао другачије, јер мото његових јунака је оличен у парадигми, према којој, за све оно што учини, човјек ће, кад-тад, платити, или ће се искупити. То је мисао која се у овом роману тихо, скоро нечујно намеће као водиља кроз наше дјелимично или погрешно испричане историје.